

Досвід вивчення усної народної творчості у класичних університетах України 1950 – 1980-х рр.

У статті аналізується досвід структурування змісту курсу усної народної творчості, характеризується проблематика практичних занять, досліджується специфіка організації фольклорної практики у системі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів у класичних університетах України у радянський період (1950 – 1980-і рр.); обґрунтовуються досягнення педагогів-фольклористів у напрямі створення навчально-методичного забезпечення єдиного базового курсу фольклористичного циклу; узагальнюються теоретичні та практичні здобутки педагогів-фольклористів радянського періоду у контексті становлення української фольклористики як науково-освітньої галузі.

Ключові слова: досвід; вчитель-філолог; класичний університет; радянська фольклористика; усна народна творчість; фольклористична підготовка.

Вступ. Трансформаційні процеси в сучасній українській освіті відбуваються у контексті загальносвітових тенденцій, пов'язаних з європейською векторністю розвитку, пріоритетністю підготовки конкурентоспроможних фахівців, наділених інтелектуальною мобільністю, активною життєвою позицією професійного зростання протягом життя. Вища філологічна освіта трансформується на засадах інноваційних підходів, що передбачає узагальнення, аналіз історико-педагогічного досвіду підготовки фахівців, розвитку окремих науково-освітніх галузей з метою забезпечення поступу філології, її галузевих напрямів з метою забезпечення їх культуровідповідності, сталого розвитку. У цьому контексті аналіз досвіду становлення фольклористики в історичній ретроспективі уможливорює збереження фундаментальних наукових основ та традицій освітньої практики, дозволяє на міцному теоретико-методологічному та практичному підґрунті в інноваційному напрямі розвивати напрями фольклористики, досліджувати та вивчати фольклорні явища у вимірах функціонального, контекстуального, комунікативного підходів, які застосовуються у європейській науці та освітній практиці. Суперечливим і водночас продуктивним для розвитку української фольклористики в університетах, академічних осередках є період 1950 – 1980-х рр.: досягнення і негативні тенденції вивчення фольклору, його історії, генези становлення науки в цей час зумовили своєрідний прорив у фольклористиці, починаючи з 1990-х рр.

1950 – 1980-і рр. в історії становлення університетської фольклористики позначені уповільненим (але прогресивним) розвитком фольклористичних студій, спеціалізованої проблематики, яка входила у зміст навчальної, науково-дослідницької фольклористичної підготовки майбутніх учителів-філологів. Вагомим недоліком радянської фольклористики в умовах класичних університетів стало її відмежування від загальносвітового, європейського

методологічного контексту, рафінована інформаційна насиченість фольклористичної складової навчально-виховного процесу в результаті дії політичного панування “єдиноправильного” методу соціалістичного реалізму. Детермінованість вивчення фольклору в класичних університетах та педагогічних інститутах забезпечувалась впровадженням одиничного курсу “Українська уснопоетична творчість” у зміст філологічної підготовки майбутніх філологів лише за однією, політично прийнятною програмою 1950 р. Саме ця дата є точкою відліку офіційного введення фольклористичного курсу в університетську підготовку філологів. Цей факт, незважаючи на ідеологічний тиск з боку комуністичної партії, її очільників, вузьку обмеженість фольклористичної проблематики у напрямі утвердження комуністичної марксистсько-ленінської ідеології у змісті освіти, засвідчує зародження системного вивчення фольклору в жанровому розмаїтті, його стилістико-поетичної специфіки, історико-фольклористичного дискурсу.

Окремі питання вивчення усної народної творчості в університетах і педагогічних інститутах в радянські часи висвітлювались у працях вітчизняних науковців і педагогів-фольклористів (І. Березовський, В. Бойко, С. Росовецький, І. Хланта, Т. Колотило, Г. Сухобрус, М. Дмитренко, О. Семенов та ін.). Проте фрагментарний характер аналізу проблем змісту, форм і методів вивчення фольклорної традиції у процесі професійної підготовки майбутніх філологів в означений період засвідчив необхідність ґрунтовного дослідження здобутків і втрат української фольклористики у 1950 – 1980-х рр. **Мета статті** – проаналізувати досвід вивчення усної народної творчості у класичних університетах України у радянський період (1950 – 1980-і рр.) у контексті становлення української фольклористики як науково-освітньої галузі.

Досвід вивчення усної народної творчості у радянський період пов'язаний з діяльністю Інституту мистецтвознавства, фольклору та

етнографії АН УРСР, науковці якого у 1950-х рр. підготували ряд програм з курсу “Усна народна творчість” для педагогічних інститутів та університетів. Це “Програма з усної народної творчості (для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів / П. Попов, Г. Сухобрус, Г. Сидоренко” (К., 1950), “Програма з української народнопоетичної творчості (для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів) / Склали: Г. Сухобрус та ін.” (К., 1955), “Програма української народнопоетичної творчості для філологічних факультетів університетів / Склали: Г. Сухобрус та ін.” (К., 1956).

В архіві збереглась **перша програма з української усної народної творчості**, згідно з якою означений курс входив до навчальних планів підготовки майбутніх фахівців на всіх філологічних факультетах університетів і педагогічних інститутів з 1951 р. (автори: професор П. Попов, кандидати філологічних наук Г. Сухобрус, Г. Сидоренко; загальна кількість годин – 36 год.) (Програма з української усної народної творчості, 1950, арк. 1-10).

За цією програмою визначався зміст фольклористичної підготовки майбутніх словесників в межах єдиного курсу. Структура курсу усної народної творчості передбачала такі складові:

I. Вступ. У ньому окреслювалась ідеологічна спрямованість вивчення усної народної творчості, у якій визначались теоретичні засади радянської фольклористики загалом: “*Народна творчість як усна словесно-поетична творчість широких трудящих мас, як одна з форм пізнання дійсності, як вияв думок, сподівань і прагнень трудового народу у його боротьбі за революційну перебудову світу. Маркс, Енгельс, Ленін, Сталін про усну народну творчість, її походження, розвиток і значення... Рішення партії і уряду про ідеологічну роботу – основа для викладу народної творчості...*”. *II. Основні відомості про збирання і вивчення української усної народної творчості.* У цьому розділі визначаються пріоритетні напрями вивчення фольклору, підкреслюється “шкідливість” націоналістичних теорій і концепцій. Акцентується на соціально-культурних чинниках, які сприяли розвою фольклористичних студій в Україні (збірники текстів народної творчості, періодика, товариства). *III. Дожовтнева усна народна творчість.* У цій частині зосереджується увага на жанровій класифікації фольклорних текстів, проте методологічним орієнтиром виступають праці класиків марксизму-ленінізму, зокрема в обґрунтуванні історичних принципів становлення науки про усну народну творчість. *IV. Радянська народнопоетична творчість.* Акцентується увага на “розквіті” усної народної творчості саме в результаті перемоги Великої соціалістичної революції, тезисно викладені основні “досягнення” науки про усну народну творчість радянської доби та аналізується внесок вождів трудящих у цьому процесі.

1953 р. на розгляд педагогічної громадськості була винесена програма з української народнопоетичної творчості для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (автори: кандидати педагогічних наук Г. Сухобрус, Г. Сидоренко) (Програма з української усної народної творчості, 1953, арк. 194-304). У ній вже була наявна пояснювальна записка, в якій окреслювались провідна концепція радянської науки про усну народну творчість і відповідно до цього визначався зміст вивчення курсу: “Основне завдання радянської фольклористики, побудованої на засадах геніального вивчення марксизму-ленінізму, є вивчення народно-поетичної творчості в її історичному розвитку, в зв’язку з конкретними обставинами суспільного буття народу та його свідомості” (Програма з української усної народної творчості, 1953, арк. 248).

За змістом проект програми майже дублював структуру програми, виданої 1950 р., однак у ньому були наявні певні позитивні аспекти, що засвідчили залучення окремих історико-фольклористичних питань до змісту курсу: більше уваги акцентується на збірниках М. Максимовича, “Запорізькій старині” І. Срезневського “Русалці Дністровій”, вже не йдеться про “відносну” прогресивність поглядів О. Потебні, а навпаки простежується їх значення для розвитку української фольклористики. Однак у класифікації народної поетичної творчості за жанрами (тотожна з програмою 1950 р.) прослідковується поглиблений аналіз у контексті оцінок “вождів трудового народу” (Програма з української усної народної творчості, 1953, арк. 253-293).

У програмі з української літератури для філологічних факультетів університетів і педагогічних інститутів, затвердженій Міністерством освіти УРСР (1954 р., укладач – кандидат філологічних наук З.П. Мороз), приділяється увага вивченню окремих аспектів становлення української фольклористики як збиральницької галузі. У змісті програми зафіксовані такі фольклористичні проблеми (які однак не позбавлені ідеолого-комуністичної заангажованості), які реалізовувались у процесі викладання базового для майбутніх філологів курсу: *Початки фольклористики... Поява збірників (М. Цертелєва, М. Максимовича, П. Лукашевича). Публікація усних народних творів в журналах і альманахах. Прогресивне значення публікацій усних народних творів. Консервативний (Цертелєв) та ліберальний (Костомаров) характер коментарів у названих збірниках переважної більшості статей, досліджень про фольклор. Утвердження Шевченком прогресивного напрямку у фольклористиці* (Програма з української літератури XIX ст., 1954, арк. 17).

Важливо підкреслити, що у програмі з української літератури передбачене фрагментарне вивчення проблеми фольклоризму літератури, впливу фольклорної традиції на письменницький

стиль, образність, наприклад: “Усна народна творчість як перша літературна школа Т. Шевченка... Оригінальні п’єси М. Кропивницького. Широке коло тем і образів. Майстерне використання письменником усної народної творчості, живої розмовної мови (Програма з української літератури XIX ст., 1954, арк. 33, 74).

Згідно з першою програмою з курсу “Усна народна творчість” для філологічних факультетів університетів та педагогічних інститутів (1950) були передбачені такі *форми роботи*: лекційні (36 годин) та практичні (20 годин) заняття. Лекційні дублювали загальну тематичну структуру курсу, розглянуту вище. Тематика практичних занять передбачала засвоєння матеріалу з вивчення передусім становлення “радянської науки про усну народну творчість”: 1. Відображення класової боротьби в дожовтневий українській народній творчості; 2. Патріотизм дум та історичних пісень; Образи вождів трудящих Леніна і Сталіна в українській радянській народно-поетичній творчості; 4. Сталінська Конституція в українській радянській народно-поетичній творчості; 5. Тема соціалістичної праці в українській народно-поетичній творчості; 6. Народно-поетична творчість періоду Великої Вітчизняної війни; 7. Погляди на усну народну творчість російських революціонерів-демократів; 8. Погляди на усну народну творчість Т. Шевченка; 9. Горький – основоположник радянської науки про народну творчість (Програма з української усної народної творчості, 1950, арк. 7зв-8].

Звичайно, більшість викладачів-філологів, педагогів класичних університетів, педагогічних інститутів усвідомлювали необхідність змін у змісті, формах і методах вивчення курсу усної народної творчості, реформування фольклористичної підготовки майбутніх фахівців загалом. Ідеологічна детермінованість змісту вивчення фольклору, неможливість повноцінної реалізації творчого підходу до осмислення специфіки уснопоетичної творчості у педагогічному процесі сприяли своєрідному “визріванню” ініціативи вдумливих, професійних, активних педагогів-майстрів щодо реформаторських кроків у вивченні фольклористики. Наприкінці 1980-х рр. викладач кафедри української літератури Львівського університету Т. Комаринець, виступаючи на методичному семінарі кафедри, окреслив найбільш актуальні проблеми “перебудови університетського життя”: 1. Перебудова, програми (їх нема). А чому б нам самим не скласти цих програм? Чому це має робити хтось, при тому не найкраще?... 2. Проект програми з української літератури для середньої школи. Програми, курси, методика. Студент – опитування – оцінка. 3. Тематика наукових робіт. 4. Гуманізація. 5. Індивідуальна робота студента” (Комаринець О., 2002, с. 151]. Власне ці пріоритетні напрями трансформаційних змін у сфері вищої

філологічної освіти, зокрема й фольклористичної, почали реалізовуватись на початку 1990-х рр. із заснуванням кафедр фольклористики в університетських осередках (Львів, Київ).

У радянський період спостерігалось залучення студентів до участі у фольклорно-етнографічних експедиціях, організованих академічними установами. Так, 1966 р. співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (нині відомий східнослов’янський епосознавець) С. Грица організувала експедицію в Карпати і Закарпаття, в якій брали участь і студенти Київського університету імені Т. Шевченка (Парадигматика фольклору, 2002, с. 8).

Фольклорна практика у радянський період була провідною формою фольклористичної підготовки майбутніх філологів. Викладачами філологічних кафедр класичних університетів і педагогічних інститутів складались перспективні плани проведення і організації фольклорної практики, в результаті чого поповнювався фонд фольклорних творів. Зокрема викладач Київського національного університету С.Росовецький звітує про проведення фольклорної практики студентами-русистами на Чернігівщині у липні 1985 р. за п’ятирічною програмою, яка “передбачала фронтальний запис фольклорного репертуару (російського і українського)” (Росовецький С.К., 1986, с. 82).

Протягом 1950–1980-х рр. викладачі, науковці-фольклористи, які працювали в академічних осередках (переважно це Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР), у класичних університетах та педагогічних інститутах, продукували ряд важливих монографічних розвідок, підручників, програм з українського фольклору, які засвідчували хоч і сповільнений, але прогресивний розвиток української фольклористики як науково-освітньої галузі. У фольклористично-навчальному та науковому середовищі з’являються дослідження, у яких аналізувались художня природа, специфічні особливості фольклору, закономірності його розвитку (П. Попов “Деякі питання теорії народнопоетичної творчості” (1955), більшість праць М. Рильського, К. Квітки, П. Павлія, Ф. Лаврова, Г. Хоткевича, Я. Шуста та ін. Перша програма з усної народної творчості для філологічних факультетів університетів та педагогічних інститутів 1950 р. включала список літератури, рекомендованої для вивчення курсу, до якого входили праці К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, Й. Сталіна, А. Жданова, В. Белінського, М. Чернишевського, М. Добролюбова, О. Потебні, І. Франка, О. Пипіна, П. Попова та ін., а також збірники фольклорних творів П. Чубинського, М. Номиса, М. Драгоманова, В. Гнатюка, М. Максимовича, М. Лисенка та ін.

З кінця 1950-х рр. співробітники Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, діяльність яких була скоординована

комісією з фольклористики та етнографії під керівництвом М. Рильського, зініціювали видання серії академічних видань українського фольклору “Українська народна творчість”. З 1961 р. завдяки зусиллям О. Дея, Н. Шумади, І. Березовського, А. Іваницького, М. Пазяка, Г. Довженок та ін. видруковано томи серії: “Історичні пісні” (1961), “Загадки” (1962), “Ігри та пісні” (1968), “Колядки та щедрівки”, “Пісні Явдохи Зуїхи” (1965), “Жартівливі пісні”, “Радянська пісня” (1967), “Коломийки” (1969), “Весілля: у 2-х кн.”, “Танцювальні пісні” (1970), “Інструментальна музика”, “Співанки-хроніки” (1972), “Дитячий фольклор” (1984), “Легенди та перекази” (1985), “Прислів’я та приказки: у 4-х кн.” (1989, 1990, 1991, 2001) та ін. Всього було заплановано видання 50-ти томів серії, однак на сьогодні ця ідея не реалізована.

В академічних та університетських осередках активізувались дослідження проблеми фольклоризму літератури, зокрема їй були присвячені розвідки І.Дея “Іван Франко і народна творчість” (1955); М. Рильського “Література і народна творчість” (збірник статей, 1956); М.Грицюти “М.Коцюбинський і народна творчість” (1958); Т.Комаринця “Т.Шевченко і народна творчість” (1963) та ін.

В означений період були видані фундаментальні дослідження з питань впливу українського фольклору на слов’янську культуру, зокрема літературу: “Г. Нудьга “Українська пісня серед народів світу” (1960; М. Рильський, Г. Сухобрус, В. Юзвенко, В. Захаржевська “Українські думи і героїчний епос слов’янських народів” (1963); О.Дей, О. Зілинський, Р. Кирчів, Н. Шумада “Український фольклор в слов’янських літературах” (1963), В. Юзвенко “Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці ХІХ ст.” (1961); Н. Шумада “Українсько-болгарські фольклористичні зв’язки” (1963); М. Гайдай “Чехословацько-українські взаємини в сучасній фольклористиці” (1963) та ін. Дослідження слов’янської фольклористики

Перший підручник для вищої школи “Українська народна поетична творчість” з’явився 1965 р. завдяки зусиллям науковців Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії під керівництвом М. Рильського. Широкої популярності в університетах та педагогічних інститутах набула “Хрестоматія з української народної творчості” (упоряд. Ф. Поліщук, 1959).

З 1968 р. публікується багатотомна фольклорна серія “Українські народні пісні в записах письменників”, де публікувались результати збиральницько-фольклористичної діяльності відомих митців слова. До цієї кропіткої праці долучились відомі фольклористи – вчені і педагоги – О. Дей, Н. Шумада, С. Грица, В. Качкан, М. Дмитренко, М. Ільницький та ін.

У багатьох класичних університетах на українських теренах за радянських часів спостерігалась

тенденція послідовного дослідження регіонального фольклору та впровадження цих результатів у змісті фольклористичної підготовки філологів (хоча й в межах єдиного курсу усної народної творчості): при Чернівецькому університеті був виданий навчальний посібник “Тематична специфіка української народної пісні Карпат і Прикарпаття” (автор Г.І. Сінченко, 1969), П. Лінтур – викладач Ужгородського університету, відомий збирач фольклору закарпатського краю – уклав кілька збірників фольклорних текстів, які активно використовував у навчальному процесі, залучаючи до збирацької роботи майбутніх студентів-філологів.

Широкої популярності у педагогічно-фольклористичному середовищі набув підручник, підготовлений викладачами Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Грицаєм, В. Бойком та Л. Дунаєвською (Грицай М.С., Бойко В.Г., Дунаєвська Л.Ф., 1983). Зауважимо, що саме завдяки зусиллям, творчій ініціативі авторів підручника, відомих в українському та зарубіжному освітянському просторі фольклористів, на початку 1990-х рр. був створений провідний університетський осередок з фольклористики – кафедра фольклористики. У підручнику, який протягом двадцяти років вважався найбільш фаховим, незважаючи на певну політичну заангажованість у викладенні матеріалу у контексті принципів соціалістичного реалізму, спостерігаємо ґрунтовний, системний виклад фольклористичної інформації. Студент мав перед собою власне універсальний підручник-довідник, який стимулював його до студіювання першоджерел, збірників фольклорних творів, критичних праць фольклористів ХІХ – ХХ ст. До кожної теми (власне теми представлені відповідно до фольклорних жанрів) автори подають аналітичну довідку про дане фольклорне явище, визначають специфіку жанру, його лінгвістичну унікальність, далі характеризують процес збирання і вивчення фольклорних текстів відповідного жанру в українській фольклористиці, наостанок – аналізують “відфольклорні” образи і мотиви, висвітлені у літературних творах різних історичних періодів, що дозволяє простежити еволюцію певного жанру у напрямі проблеми фольклоризму літератури.

Складно номінувати процес розвитку фольклористики як науково-освітньої галузі в умовах класичних університетів 1950 – 1980-х рр. як інтенсивний, виразно прогресивний. Адже політична заангажованість навчальної програми з усної народнопоетичної творчості, навчально-методичної літератури загальмовували природні методологічні пошуки викладачів-дослідників та негативно впливала на реалізацію їх творчого потенціалу у процесі викладання єдиної дисципліни “Українська народнопоетична творчість” (з 1951 р.). Очевидно, внутрішній супротив педагогічної інтелігенції ідеологічному тиску сприяв проду-

куванню ряду праць з проблем фольклоризму літератури, досліджень слов'янської фольклористики, історико-фольклористичних розвідок, персоналізованому підходу до визначення ролі вчених у становленні фольклористичних студій на українських теренах, наданню особливого значення фольклорній (фольклористичній) практиці, орієнтуванню студентської молоді на дослідницьку роботу.

Висновки. Університетська фольклористика за радянських часів позначена появою професійних викладачів-фольклористів, які усвідомлювали унікальну місію збереження фольклорного фонду, залучення студентів до збиральницької діяльності,

систематизації досвіду фольклористичної галузі в навчально-методичних викладах. Викладачі-фольклористи, чия активна науково-педагогічна діяльність припала на радянський період, виступили ініціаторами створення кафедр фольклористики при провідних класичних університетах на початку 1990-х рр. Їх професійний досвід сприяв становленню системи фольклористичної освіти в Україні. Тому перспективою подальшого наукового пошуку має стати дослідження результатів фольклористичної (наукової і педагогічної) діяльності педагогів-фольклористів 1950 – 1980-х рр. та їх внесок у розвиток фольклористичної галузі.

Література

Грицай М.С., Бойко В.Г., Дунаєвська Л.Ф. Українська народнопоетична творчість: Підр. для студентів філологічних фак-тів ун-тів / Михайло Семенович Грицай, Володимир Григорович Бойко, Лідія Францівна Дунаєвська. – К.: “Вища школа”, 1983. – 359 с.

Комаринець О. Спогад спогадів (до 75-річчя від дня народження професора Теофіля Комаринця) / Олександра Комаринець. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 406 с.

Парадигматика фольклору. Ювілейний збірник з нагоди 70-річчя від дня народження доктора мистецтвознавства, професора С.Й. Грици. – Київ-Тернопіль: Астон, 2002. – 180 с.

Програма з української літератури ХІХ ст. для філологічних факультетів педагогічних інститутів та університетів (склав кандидат філологічних наук З.П. Мороз), затверджена МО УРСР (К.: “Рад. школа”, 1954) // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 1320. – Арк. 17.

Програма з української усної народної творчості для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (К.: “Рад. школа”, 1950), затверджена Управлінням у справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 820. – Арк. 1-10.

Програма з української усної народної творчості для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів (проект, для службового користування, 1953) // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 1122. – Арк. 194-304.

Росовецький С.К. Фольклорні записи студентів Київського університету / С.К. Росовецький // Народна творчість і етнографія. – 1986. – №1. – С. 82-83.

References

Gry'czaj M.S., Bojko V.G., Dunayevs'ka L.F. Ukrayins'ka narodnopoety'chna tvorchoist': Pidr. dlya studentiv filologichny'x fak-tiv un-tiv / My'xajlo Semenovy'ch Gry'czaj, Volody'my'r Gry'gorovy'ch Bojko, Lidiya Francivna Dunayevs'ka. – K.: “Vy'shha shkola”, 1983. – 359 s.

Gritsay, M.S., Bojko, V.G., Dunaevska L.F. Ukrainian folk studies: Textbook for students of philological faculty of universities. – Kyiv, 1983. – 359 p.

Komary'nezh' O. Spogad spogadiv (do 75-richchya vid dnya narodzhennya profesora Teofilya Komary'nca) / Oleksandra Komary'nezh'. – Lviv: Vy'davny'chy'j centr LNU imeni Ivana Franka, 2002. – 406 s.

Komarynets O. Recollection of memories (the 75 th birthday of Prof. Theophile Komaryntsya) / Alexander Komarynets. – Lviv: Publishing Center of Ivan Franko Lviv National University, 2002. – 406 p.

Parady'gmaty'ka fol'kloru. Yuvilejny'j zbirny'k z nagody' 70-richchya vid dnya narodzhennya doktora my'stecztoznnavstva, profesora S.J. Gry'cy'. – Ky'yiv-Ternopil': Aston, 2002. – 180 s.

Paradigmatic of folklore. Anniversary Collection on the occasion of the 70th anniversary of Doctor of Arts, Professor S. Gritsa the birth. – Kyiv, Ternopil: Aston, 2002. – 180 p.

Programa z ukrayins'koyi literatury' XIX st. dlya filologichny'x fakul'tetiv pedagogichny'x insty'tutiv ta universy'tetiv (sklav kandy'dat filologichny'x nauk Z.P. Moroz), zatverdzhena MO URSR (K.: “Rad. shkola”, 1954) // Central'ny'j derzhavny'j arxiv vy'shhy'x organiv vlady' ta upravlinnya Ukrayiny'. – F. 166. – Op. 15. – Spr. 1320. – Ark. 17.

Program of Ukrainian literature of the nineteenth century for philology pedagogical institutes and universities (concluded by Cand.Phil.Sc. Moroz Z.P.), approved by ME USSR (K.: “Sov. School”, 1954) // Central State Archive of the higher authorities and government of Ukraine. – F. 166. – Op. 15. – AB. 1320. – Arch. 17.

Programa z ukrayins'koyi usnoyi narodnoyi tvorchosti dlya fakul'tetiv movy' i literatury' pedagogichny'x insty'tutiv (K.: "Rad. shkola", 1950), zatverdzhena Upravlinnyam u spravax vy'shhoyi shkoly' pry' Radi Ministriv URSR // Central'ny'j derzhavny'j arxiv vy'shhy'x organiv vlady' ta upravlinnya Ukrayiny'. – F. 166. – Op. 15. – Spr. 820. – Ark. 1-10.

Program of Ukrainian oral traditions for the Faculty of Language and Literature educational institutions (K.: "Sov. School", 1950), approved by the Office of the Higher School at the Council of Ministers of the USSR // Central State Archive of the higher authorities and government of Ukraine. – F. 166. – Op. 15. – AB. 820. – Arch. 1-10.

Programa z ukrayins'koyi usnoyi narodnoyi tvorchosti dlya fakul'tetiv movy' i literatury' pedagogichny'x insty'tutiv (proekt, dlya sluzhbovogo kory'stuvannya, 1953) // Central'ny'j derzhavny'j arxiv vy'shhy'x organiv vlady' ta upravlinnya Ukrayiny'. – F. 166. – Op. 15. – Spr. 1122. – Ark. 194-304.

Program of Ukrainian oral folklore to language and literature departments of pedagogical institutes (Draft for Official Use, 1953) // Central State Archive of the higher authorities and government of Ukraine. – F. 166. – Op. 15. – AB. 1122. – Arch. 194-304.

Rosovecz'ky'j S.K. Fol'klorni zapy'sy' studentiv Ky'yiv'skogo universy'tetu / S.K. Rosovecz'ky'j // Narodna tvorchist' i etnografiya. – 1986. – №1. – S. 82-83.

Rosovetskyi S.K. Folklore records students of Kiev University / S.K. Rosovetskyi // Folk art and ethnography. – 1986. – №1. – P. 82-83.

Мирослава Вовк

ОПЫТ ИЗУЧЕНИЯ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА В КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТАХ УКРАИНЫ 1950 – 1980-Х ГГ.

В статье анализируется опыт структуризации содержания курса устного народного творчества, характеризуется проблематика практических занятий, исследуется специфика организации фольклорной практики в системе профессиональной подготовки будущих учителей-филологов в классических университетах Украины в советский период (1950 – 1980-е гг.); обосновываются достижения педагогов-фольклористов в создании учебно-методического обеспечения единственного базового курса фольклористического цикла; обобщаются теоретические и практические достижения педагогов-фольклористов советского периода в контексте становления украинской фольклористики как научно-образовательной сферы.

Ключевые слова: классический университет; опыт; советская фольклористика; учитель-филолог; устное народное творчество; фольклористическая подготовка.

Myroslava VOVK

THE EXPERIENCE OF FOLKLORE STUDIES IN TRADITIONAL UNIVERSITIES OF UKRAINE 1950 – 1980s.

The experience of structuring folklore course content is analyzed in this article, the problems of practical lessons are characterized, the specificity of folk practices in the system of training of future teachers of classical philology at the universities of Ukraine during the Soviet period (1950 – 1980s) is investigated. The analysis of the content of the course "Folklore", based on archival sources, which first engaged in the scientific circulation, is made; attention is focused on the ideological bias of perspective lectures and practical training. Ideological determinism content of folklore study, impossibility of full implementation of creative approaches to understand the folklore specific in the educational process facilitated a kind of "maturation" of professional initiatives, active teachers on reform steps in the study of folklore. The internal resistance of pedagogical intelligentsia ideological pressure helped to produce a number of works on folklore literature and Slavic folklore studies, historical and folkloristic studies, a personalized approach to defining the role of scientists in the formation of folklore studies, particular importance folkloric practice, assessing student youth in research. Teachers, folklorists, whose active research and teaching activities occurred in the Soviet period, initiated the creation of departments of folklore studies at leading universities in the classic early 1990s.

Keywords: Soviet folklore, classical university, professional experience, folklore center, folklore education, teacher-scholar.

Рецензенти:

Миропольська Н.Є. – д. пед. н., проф.

Солдатенко М.М. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2014

УДК 378.2 +378.1: 37] (091) (477) "192"

Ірина Регейло

ОСНОВНІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ У 1945-1957 РР.

У статті висвітлено основні форми підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації: прикомандирування до аспірантури та докторантури; встановлення посад лекційних асистентів і річної аспірантури у вищих навчальних закладах, запровадження інституту здобувачів, започаткування творчих відпусток. Доведено, що в процесі відновлення системи підготовки фахівців через аспірантуру та докторантуру в Україні у 1945-1957 рр. та впровадження нових форм відбувається зростання їх кількісних та якісних показників.

Ключові слова: аспірантура; докторантура; інститут здобувачів; посади лекційних асистентів; прикомандирування до аспірантури та докторантури; річна аспірантура; творчі відпустки.

Вступ. На сучасному етапі входження України до Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору вагомим значення набуває питання щодо збереження національних традицій і, зокрема, в підготовці фахівців вищої кваліфікації. Критичне осмислення вітчизняного досвіду щодо підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів через аспірантуру і докторантуру та врахування здобутків і недоліків минулого сприятиме успішній розбудові національної системи освіти.

Особливо привертають увагу 1945-1957 рр., оскільки характеризуються напруженим пошуком шляхів і форм підготовки фахівців вищої кваліфікації. Хронологічні межі 1945-1957 рр. визначалися, з одного боку, умовами повоєнного періоду відбудови народного господарства (1945) і зокрема, щодо підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів через аспірантуру та докторантуру, з іншого – в 1957 р. було введено нове "Положення про аспірантуру при вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах" на підставі прийнятої постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про заходи щодо поліпшення підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів" від 20 серпня 1956 р. № 1174, згідно з якими скасовано підготовку через докторантуру.

Питання підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в 1945-57 рр. розглядалося в працях науковців радянського періоду крізь призму керівної ролі комуністичної партії в сферах політичного та духовного життя (А. Багаєв, К. Галкін, Т. Кочурова, М. Келдиш, Б. Лебін), у роки Великої вітчизняної війни та повоєнні роки (Б. Левшин), а також у системі вищих навчальних закладів (А. Синецький). У добу незалежної України окремі аспекти підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації вітчизняні вчені вивчали в площині різних галузей науки: історичної (Т. Полушкіна, Т. Сидорчук, О. Тарасенко), економічної (І. Булкін, Ю. Жукова, О. Жилінська), філософської (О. Кубальський), державного управління (С. Майборода, О. Котова). Однак слід констатувати відсутність узагальнених

комплексних історико-педагогічних досліджень цієї проблеми. Саме тому в сучасних умовах дуже важливо з'ясувати, як вирішувалися проблеми відновлення аспірантури та докторантури в УРСР.

Мета статті полягає у висвітленні основних форм підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в 1945-1957 рр. шляхом здійснення ретроспективного аналізу нормативно-правових актів, які регламентували цей процесу СРСР і Українській РСР, та визначення динамічних процесів кадрового забезпечення молодих учених.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 1945-1957 рр. у Радянській Україні підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації регламентувалася нормативно-правовими актами загальносоюзного значення, у республіках, як правило, приймалися відповідні акти та доповнювалися лише пунктами із зазначенням конкретних заходів з метою виконання ухвалених ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР постанов та інструкцій.

Питання про підготовку фахівців через аспірантуру та докторантуру було надзвичайно актуальним для України, про що зазначалося в постанові РНК УРСР і ЦК КП(б)У "Про підготовку наукових працівників" від 16 січня 1946 р. № 59 (О подготовке, 1946). Із часу звільнення міст України від німецьких окупантів вищими навчальними закладами і науково-дослідними інститутами республіки проведена значна робота з підготовки наукових і науково-педагогічних працівників. У 1944-1945 навчальному році 162 особам присуджено наукові ступені і присвоєно вчені звання, серед них 26 особам присуджено ступінь доктора наук (О подготовке, 1946, арк. 213).

Утім особливо гостро в республіці поставала проблема щодо кадрового забезпечення. Так, лише у вищих навчальних закладах республіканського підпорядкування, навіть за наявності значного сумісництва нараховувалося 815 вакантних посад, з них: професорів – 180, доцентів – 350 і асистентів – 285. Найбільше нестача в кадрах відчувалася на кафедрах марксизму-ленінізму, філософії, історії, фізики, математики, української мови та літератури (О подготовке, 1946, арк. 213).